

NEWSLETTER NR 3

Zrealizowany w ramach projektu "Prowadzenie punktów nieodpłatnej pomocy prawnej, świadczenie nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego oraz wykonywanie zadań z zakresu edukacji prawnej w roku 2022"

Artykuł nr 1

„Ochrona prawna, międzynarodowe organy ochrony prawnej, krajowe organy ochrony prawnej (sądy i prokuratura) – podstawowe informacje”

Podstawowym zadaniem państwa prawa jest zapewnienie porządku prawnego na terytorium państwa oraz respektowanie i zachowywanie praw i wolności obywatelskich w stosunku do jednostek przebywających na jego obszarze.

Przejawiać się to winno w szeregu działań poszczególnych organów państwa, a w szczególności władzy ustawodawczej, sądowniczej i wykonawczej, dążących do zapewnienia jasności oraz przejrzystości obowiązujących norm prawnych statuujących prawa i obowiązki jednostek wobec państwa, a także zasad określających możliwości oddziaływania państwa na poszczególne podmioty, przy uwzględnieniu zasady działania organów państwa w granicach i na podstawie prawa, mając na uwadze prawa i wolności człowieka gwarantowane prawem.

Jak wskazuje się w piśmiennictwie: „Ochrona prawna to stała i zorganizowana działalność podejmowana w celu ochrony porządku prawnego oraz praw podmiotowych. Prawo przedmiotowe, czyli zespół norm regulujących wzorce zachowań dotyczących wszystkich potencjalnych adresatów norm, stanowi ochronę zbiorowego interesu ogółu społeczeństwa. Prawo podmiotowe rozumiane jako uprawnienie lub uprawnienia przysługujące określonemu podmiotowi z określonego stosunku prawnego, regulowanego przez normy prawne w znaczeniu przedmiotowym, stanowi podstawę ochrony interesu indywidualnego.” (zob. *Krajowe i międzynarodowe organy ochrony prawnej*, S. Trojanowski, M. Lewandowski i inni, Olsztyn 2016, str. 3).

Cele i funkcje ochrony prawnej dzielą się na: represję (ma na celu doprowadzenie do zaistnienia stanu sprzed naruszenia prawa – następcza wobec naruszenia prawa) i prewencję (ma na celu zapobieganie naruszeniu prawa – o charakterze uprzednim).

Podstawowy podział organów ochrony prawnej wg: *Krajowe i międzynarodowe organy ochrony prawnej*, S. Trojanowski, M. Lewandowski i inni, Olsztyn 2016, str. 3 i n. to podział na: organy jurysdykcyjne, organy kontroli przestrzegania prawa, organy pomocy prawnej i organy pojednawcze.

Organym jurysdykcyjnym, mającym na celu rozstrzygnięcie sporów środkami wskazanymi przez przepisy i regulacje prawne to: organy sądowe, quasi-sądowe, pozasądowe (np. inspekcje).

Organami kontroli przestrzegania prawa to zasadniczo, np.: Policja, Prokuratura, Najwyższa Izba Kontroli, wszelkie służby np. antykorupcyjne, etc.

Organy pomocy prawnej to np.: Krajowa Izba Radców Prawnych, Naczelna Rada Adwokacka, Rzecznik Praw Obywatelskich czy też Rzecznik Praw Dziecka.

Jak już wskazano wcześniej: „Ochrona prawna to stała i zorganizowana działalność podejmowana w celu ochrony porządku prawnego oraz praw podmiotowych.” (zob. *Krajowe i międzynarodowe organy ochrony prawnej*, S. Trojanowski, M. Lewandowski i inni, Olsztyn 2016, str. 3).

Natomiast jeśli idzie o cele i funkcje ochrony prawnej wyróżnić możemy aspekt represyjny ochrony prawnej (docelowo doprowadzenie za pośrednictwem stosownych organów i w oparciu o przepisy prawa do zaistnienia stanu sprzed naruszenia prawa), ale także aspekt prewencyjny, którego podstawą jest zapobieganie naruszaniu prawa.

Szeroko rozumiana ochrona prawna, na podstawie i w granicach prawa, winna opierać się na działalności poszczególnych organów i instytucji istniejących w danym państwie. Jak wskazano wcześniej organy ochrony prawnej dzielimy na: organy jurysdykcyjne, organy kontroli przestrzegania prawa, organy pomocy prawnej i organy pojednawcze.

W ramach tzw. organów jurysdykcyjnych wydzielić można organy sądowe. Zgodnie z art. 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych sądami powszechnymi są: sądy rejonowe, sądy okręgowe oraz sądy apelacyjne. Przedmiotowa ustawa reguluje sposób i organizację Sądów. Sądy sprawujące wymiar sprawiedliwości są niezmiernie istotne w państwie prawa, bowiem jako instytucja stojąca na straży przestrzegania prawa (w szerokim rozumieniu dziedzin prawa) pozwalają obywatelowi na dochodzenie swych praw i rozstrzyganie sporów w sposób bezstronny i niezależny.

Zgodnie zaś z art. 1 § 2 i 3 w/w Ustawy Sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości w zakresie nienależącym do sądów administracyjnych, sądów wojskowych oraz Sądu Najwyższego, a także wykonują również inne zadania z zakresu ochrony prawnej, powierzone w drodze ustaw lub przez wiążące Rzeczpospolitą Polską prawo międzynarodowe lub prawo stanowione przez organizację międzynarodową, jeżeli z wiążącej Rzeczpospolitą Polską umowy ją konstytuującej wynika, że jest ono stosowane bezpośrednio.

Z kolei jeśli idzie o kwestie organów, których celem jest kontrola przestrzegania prawa zasadniczym i podstawowym organem jest Prokuratura. Zgodnie z art. 1 § 1 Ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. Prawo o prokuraturze, Prokuraturę stanowią Prokurator Generalny, Prokurator Krajowy, pozostali zastępcy Prokuratora Generalnego oraz prokuratorzy powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (tj. prokuratorzy w Prokuraturze rejonowej, okręgowej czy też regionalnej) i prokuratorzy Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, zwanego dalej „Instytutem Pamięci Narodowej”. Prokuratorami. Jak wskazuje w/w Ustawa w art. 2, Prokuratura wykonuje zadania w zakresie ścigania przestępstw oraz stoi na straży praworządności. Prokuratura jest organem, który odpowiada za prowadzenie postępowań karnych, a Prokuratura przy ściganiu przestępstw występuje jako oskarżyciel publiczny.

radca prawny Władysław Pason

Artykuł nr 2

„Międzynarodowe organy ochrony prawnej oraz Rzecznik Praw Obywatelskich i Najwyższa Izba Kontroli – jako organy ochrony i kontroli krajowej”

Oprócz znacznej liczby krajowych organów ochrony prawnej działających na terytorium Rzeczypospolitej, wobec zobowiązań międzynarodowych powziętych przez Polskę, wyróżnić także trzeba na tym etapie rozważań także i międzynarodowe organy ochrony prawnej, które stoją na straży praw i wolności obywatelskich oraz respektowania praw człowieka.

Nadto, istnienie międzynarodowych organów ochrony prawnej pomaga w rozwijaniu współpracy międzynarodowej, respektowaniu umów pomiędzy poszczególnymi państwami, a także wpływa pozytywnie na rozwój praw człowieka oraz prawa międzynarodowego publicznego.

Na potrzeby niniejszego krótkiego opracowania wskazać trzeba trzy podstawowe organy ochrony prawnej o charakterze międzynarodowym:

- Europejski Trybunał Praw Człowieka – Strasburg (ETPC),
- Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej – Luksemburg (TSUE),
- Międzynarodowy Trybunał Karny – Haga (MTK).

Podstawowym zadaniem Europejskiego Trybunału Praw Człowieka jako europejskiego organu sądownictwa międzynarodowego, jest orzekanie w sprawach praw człowieka w oparciu o regulacje i zasady znajdujące się w Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, rozpatrując skargi obywateli państw członkowskich Rady Europy.

Jeśli zaś idzie o Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej – jest to instytucja sądownicza Unii Europejskiej. Państwa Unii Europejskiej winny dostosowywać się do treści orzeczeń wydanych przez w/w Trybunał.

Organ ten kontroluje np. legalność aktów prawnych Unii Europejskiej, a także dokonuje wykładni prawa unijnego (np. problemy prawne powstałe w wyniku pytań zadawanych przez sądy krajowe państw członkowskich). Nadto, Trybunał ów rozpatruje skargi państw członkowskich na inne państwa w zakresie naruszenia zobowiązań traktatowych, a także opiniuje umowy międzynarodowe zawierane przez UE.

Jeśli zaś idzie o kwestie związane z Międzynarodowym Trybunałem Karnym w Hadze, warto wskazać, iż zadaniem owego Trybunału jest sądenie osób, które zostały oskarżone o najcięższe zbrodnie, np. zbrodnie przeciw ludzkości, ludobójstwa, czy też zbrodnie wojenne. MTK może pociągać do odpowiedzialności indywidualnie poszczególne osoby odpowiedzialne za najcięższe zbrodnie przeciwko społeczności międzynarodowej, a nie jako takie państwa.

Niezmiernie ważnym elementem budowania właściwie funkcjonującego państwa prawa jest zapewnienie istnienia organów ochrony prawnej, których celem jest kontrola funkcjonowania organów publicznych oraz zapewnienie gwarancji poszanowania praw człowieka i obywatela.

W polskim systemie prawa możemy wyróżnić m.in. dwa podstawowe organy ochrony prawnej, których istotą i celem działania jest kontrola działania organów publicznych i ochrona interesów państwa oraz obywatela, tj.:

- Rzecznik Praw Obywatelskich,

- Najwyższa Izba Kontroli.

Zgodnie z art. 1 ust. 2 Ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich Rzecznik Praw Obywatelskich, stoi na straży wolności i praw człowieka i obywatela określonych w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej oraz w innych aktach normatywnych, w tym również na straży realizacji zasady równego traktowania.

Rzecznik podejmuje czynności przewidziane w ustawie, jeżeli poweźmie wiadomość wskazującą na naruszenie wolności i praw człowieka i obywatela, w tym zasady równego traktowania (Art. 8 ust. 1 w/w Ustawy) Warto zaznaczyć, iż Rzecznik, zgodnie z art. 11 w/w Ustawy, po zapoznaniu się z każdym skierowanym do niego wnioskiem może: 1) podjąć sprawę, 2) poprzestać na wskazaniu wnioskodawcy przysługujących mu środków działania, 3) przekazać sprawę według właściwości, 4) nie podjąć sprawy – zawiadamiając o tym wnioskodawcę i osobę, której sprawa dotyczy. Istotnym jest także, iż Rzecznik, na zasadach określonych w stosownych przepisach, np. procedury karnej, może podejmować pewne czynności procesowe, np. składać kasację od prawomocnego orzeczenia w sprawie karnej.

Zagadnienia dotyczące organizacji i zasad działania Najwyższej Izby Kontroli reguluje Ustawa o Najwyższej Izbie Kontroli. Zgodnie z art. 1 ust. 1 w/w Ustawy, Najwyższa Izba Kontroli jest naczelnym organem kontroli państwowej.

NIK kontroluje działalność organów administracji rządowej, Narodowego Banku Polskiego, państwowych osób prawnych i innych państwowych jednostek organizacyjnych, a także może kontrolować działalność organów samorządu terytorialnego, samorządowych osób prawnych i innych samorządowych jednostek organizacyjnych oraz również kontrolować działalność innych jednostek organizacyjnych i podmiotów gospodarczych (przedsiębiorców) w zakresie, w jakim wykorzystują one majątek lub środki państwowe lub komunalne oraz wywiązują się z zobowiązań finansowych na rzecz państwa (art. 2 w/w Ustawy). Najwyższa Izba Kontroli ma na celu podejmowanie działań kontrolnych wobec w/w organów celem zapewnienia legalności i gospodarności funkcjonowania organów państwa.

*Opracowano na podstawie: Krajowe i międzynarodowe organy ochrony prawnej, S. Trojanowski, M. Lewandowski i inni, Olsztyn 2016

radca prawny Władysław Pason